

דרוש על
"אז רוב נסים"
חג הפסח שנת תשפ"ג

ישראל משה
בלאאמו"ר הגאון רבי יצחק מאטצען שליט"א
מח"ס הואיל משה וש"ס

באר יצחק

פסח הוא לבטל העבודה זרה שעבדו (ישראל) למזל טלה,
[וכדכתיב משכו וקחו לכם צאן, משכו מעבודה זרה], עיין
רש"י שמות (י"ב ו) והוא במכילתא (י"ב כ"א).

ואמנם כבר הבאנו כמה פעמים מה שכתב החתם סופר
בשם האברבנל, דהקרבת פסח הוא קרבן תודה, שזה
הקרבת בא על פדות נפשינו מצרה ידועה לנו, ולהודות לה'
על יציאת מצרים. ופירש בזה לשון השאלה הראשונה של
מה נשתנה, מפני מה בשאר קרבן תודה אנו אוכלין חמץ
ומצה היינו לחמי תודה שבא חמץ ומצה, והלילה הזה
שאנו אוכלין גם כן זכר לתודה, למה אין אנו אוכלין חמץ
ומצה שניהן יחד, כמו בכל קרבן תודה, עיין בדרשות חתם
סופר (לשבה"ג שנת תקפ"ח), ובתורת משה צו (דף כ"ד ד"ה והיינו)
ובספר אוצרות חתם סופר פרשת בא (דף תכ"א), [ועיין
בדרשות חתם סופר (דרוש כ), דבעינן לאכול מצה בירושלים
דוקא, עיי"ש. ולהנ"ל י"ל, דהוא משום זכר ללחמי תודה
שנאכל דוקא בירושלים].

ובספר בנין אריאל כתב, דכיון שבני ישראל יצאו מבית
עבדים, וגם נתרפאו מחוליים חולי הנפש, ועברו בים
ובמדבר, לכן עושין תודה, עיי"ש. ועיין עוד מה שכתבנו
מזה בדרוש מה נשתנה (ג), ובגליון באר יצחק פסח
תשפ"ב. ומצאתי בפנים יפות פרשת ואתחנן (כ – כ"א) כתב
וז"ל: עוד יש לפרש שאלת החכם, על מה שצוה השי"ת
במצרים לעשות הפסח ולאכול מצה עליו, דלא מצינו
שיביאו קרבן הודאה קודם הנס, שהרי אכילת פסחים
היא בתחלת הלילה קודם שהכה ה' כל בכור ופסח על
בתיהם, וכן המצה שאנו אוכלים על שום שלא הספיק
בצקם להחמיץ, וזה לא היה אלא בבוקר, וזהו ששואל מה
העדות וגו' אשר צוה ה' אלהינו אתכם, דלדורות הוא
לזכרון הנסים שנעשו כבר, אבל למה צוה אתכם קודם
שנעשה הנס, וכו' יעו"ש. ובסוף דבריו כתב ולכן היו
צריכין להביא קרבן על הנסים שעברו, יעו"ש.

ובכן ויהי בחצי הלילה: אז רוב נסים הפלאת בלילה.
בראש אשמורת זה הלילה. גר צדק נצחתו כנחלק לו
לילה. ויהי בחצי הלילה וכו'.

תמהו המפרשים, דהפיוט הזה שתומה וחתומה מאוד,
דמאי ענין זכירת כל הנסים האלה דוקא ולא זולתם,
אטו סיימנו שבחא דמרן. ועוד, דאף שכל הנסים האלו
נעשו בליל פסח, אבל מה השייכות של נסים אלו לסיפור
יציאת מצרים. [עיין הגדה של פסח חלוקא דרבנן וכתונת
פסים].

ונראה לקשר ולבאר המשך כל הפיוט מרישיה ועד סיפיה
בעזה"י. ואקדים, דלשון "רוב" נסים, משמע דכוונתו על
יותר מנס אחד שנעשה בלילה ההוא, דמיעוט רוב שנים.
ונראה, דהכוונה הוא על מכת בכורות, ועוד נס גדול אחר,
שכתוב בתרגום יונתן בן עוזיאל בפרשת יתרו (י"ט, ד) וז"ל:
ואשא אתכם על כנפי נשרים, אתון חמיתון מה די עבדית
למצראי, וטענית יתכון על עננין ה', כעל גדפי נשרין, מן
פילוסין, ואובילית יתכון לאתר בית מיקדשא, למעבד תמן
פסחא, ובההוא ליליא אתיבית יתכון לפילוסין, ומתמן
קריבית יתכון לאולפן אורייתני, עכ"ל.

ולכאורה מדקדוק הלשון ראש "אשמורת", לשון רבים,
משמע דקאי על שני נסים אלו, משום שנעשו בשתי
משמרות שונות, דהנסיעה מן ארץ מצרים לירושלים
בפשטות התקיימה קודם חצות, ומכת בכורות היה
בחצות, ולכן נאמרה אשמורת לשון רבים, מאחר דקאי על
שני נסים אלו.

והנה הטעם שהוציאנו הקב"ה בליל פסח לעשות הפסח
במקום המקדש בירושלים, כתבו המפרשים משום
שבמצרים הוי שחוטי חוץ.

אמנם יש לומר, דדבר זה תלוי בטעם מצות הקרבת קרבן
פסח. דבזוה"ק פרשת פנחס (דף רנ"א) איתא, דטעם קרבן

ולכאורה זה תלוי במחלוקת רבי אלעזר בן עזריה ורבי עקיבא, אם זמן אכילת קרבן פסח הוא עד חצות או כל הלילה, עיין תוס' מגילה (דף כ"א ע"א) ד"ה לאתויי, דזמן אכילת מצה וקרבן פסח תלוי זה בזה.

והנה יש לומר, דהך דינא אם זמן אכילת פסח הוא עד חצות או כל הלילה, תלוי אם הקרבן פסח הוא קרבן תודה. דאם הוא קרבן תודה, יש לומר דזמן אכילתו הוא כל הלילה כמו קרבן תודה, משא"כ אם הוא מטעם משכו מעבודה זרה, י"ל דשונה קרבן פסח משאר קרבנות, וזמנו רק עד חצות כיון שהוא קרבן מיוחד.

וזהו ההמשך, **אז רוב נסים הפלאת בלילה**, דהיינו הנס הנפלא שהכניסנו לארץ ישראל באותו לילה להקריב הקרבן פסח, והוצרכנו לזה משום דהוי קרבן תודה, ואי אפשר להקריבו בבמה, דקרבן חובה אינו נקרב בבמה, וכיון דהוי קרבן תודה, אם כן זמן אכילת הקרבן פסח הוא כל הלילה כמו תודה, ואם כן גם אכילת מצה הוא כל הלילה, והראיה, **גר צדק נצחתו כנחלק לו לילה ויהי בחצי הלילה**, דאברהם אבינו אכל מצה אחר חצות.

דַּנְתָּ מֶלֶךְ גֵּר בְּחַלּוּם הַלַּיְלָה.

אך עדיין יש להקשות, איך היו נוסעים לירושלים בליל פסח לעשות הקרבן פסח, הא הוי חוץ לתחום. ואף שיצאו ממצרים לארץ ישראל ביום ארבעה עשר כדי לעשות הפסח בלילה, אבל הא חזרו למצרים ביום טוב בלילה, כמוש"כ בתרגום יונתן הנ"ל. [וכע"ז הקשו המפרשים בהא דאיתא בגמרא שבת (דף פ"ו ע"ב) ד"ה ישראל חזרו לאחוריהם י"ב מיל בשעת מתן תורה. והקשו ברוקח (סי' קע"ז) מהר"ם מרוטנבורג (חי"ג סי' ש"צ) פענח רזא ומושב זקנים (פרשת יתרו), דהיה חוץ לתחום]. ויש ליישב בפשיטות, דאיה"נ שנצטוו באיסור עשיית מלאכה במצרים, אבל איסור תחומין הוא רק מדרבנן, ולא נצטוו עדיין במצות דרבנן בעת ההוא במצרים.

אמנם עדיין קשה, דהא איתא בילקוט ראובני שמות (אות יז) שישאל כבר שמרו שבת במצרים, כדכתיב (שמות א' א') את יעקב איש סופי תיבות שב"ת, יעו"ש. וא"כ גם בלי הציווי על איסור מלאכה ביו"ט במצרים, כבר קיבלו עליהו מצות שבת, וא"כ מסתמא בקבלה זו קיבלו עליהו וקיימו גם מצות דרבנן של שבת.

והנה רש"י במנחות (דף ע"ט ע"ב ד"ה לאחר) כתב וז"ל: תודת חובה כגון מפרש בים, והיוצא בשיירא, וחולה שניצל מחליו, וחבוש שיצא מבית האסורים, דאמרינן בברכות (דף כ"ד ע"ב) ארבעה צריכין להודות, דכתיב בהן ויזבחו זבח תודה בספר תהילים, עכ"ל. ומשמע דס"ל לרש"י, דהארבעה צריכין להודות חייבין בקרבן תודה, [ועו"ש בשטמ"ק (אות יז) כתב ולא נהירא, דלא אשכחן דליחייב אם לא אמר הרי עלי תודה, עכ"ל].

ואם כן לשיטת רש"י דהארבעה צריכין להודות חייבין בקרבן תודה, נמצא דכל אחד ואחד מבני ישראל שיצא ממצרים, היה חייב להביא קרבן תודה. וא"כ שפיר הוצרכו לילך לירושלים לעשות הפסח, משום דהקרבן פסח הוא קרבן תודה, ומאחר שהיה חובה עליהם, הא קרבן חובה אי אפשר להקריב בבמה חוץ מבית המקדש, כדאיתא במסכת בכורות (דף ד' ע"ב), יעו"ש.

אולם אם טעם מצות הקרבת קרבן פסח הוא משום שימשכו את עצמם מעבודה זרה, א"כ לא הוי קרבן חובה, דהא לא מצינו קרבן חובה כזה, ורק דינו כקרבן נדבה, ושפיר היו יכולין להקריבו במצרים בבמה.

והנה בספר מהרי"ל דיסקין עה"ת (פרשת לך) כתב, ומלכי צדק מלך שלם הוציא לחם ויין הזכיר הפסוק לחם ויין, לרמז שהביא לו מצות דהיינו לחם, הוא מצה שהוא לחם עוני, ויין לארבע כוסות, מפני שעובדא זו היתה בליל פסח אחר חצות. וכ"כ בתרגום יונתן בן עוזיאל על הכתוב ויבא הפליט ויגד לאברם העברי, ואתא עוג דאשתזיב מן גובריא דמיתי בטובענא כו', אמר בלביה, איזיל ואחוי לאברם וכו' עד עאל אחא במיעלי יומא דפסחא, אשכחיה דהוה עביד גריצין פטירי. וכמו כן כתב רש"י ז"ל על הכתוב ויחלק עליהם לילה, ומ"א שנחלק הלילה, ובחציו הראשון נעשה לו נס, וחציו השני נשמר ובא לו לחצות לילה של מצרים, יעו"ש. ואחר חצות לילה שב אברהם אבינו מהמלחמה, והיה חושב מלכי צדק שהוא שם בן נח זקינו, שאפשר מפני טירדת המלחמה לא לקח אברהם אבינו עמו מצה ויין, לכן הוציא לחם ויין, עכ"ד.

ואמנם מבואר מדברי מהרי"ל דיסקין, שאברהם אבינו אכל מצה אחר חצות לילה, שהרי חזר מהמלחמה רק אחר חצות, ואז נתן לו מלכי צדק מצה ויין.

והנה מדחזינן שלא נתחייב אבימלך מיתה, מוכח שלא היה גזל, משום דאיהו צודק שעשתה שרה מעשה גירושין, אך עדיין נענש משום דעדיין לא הוי נקיון כפים.

ומעתה מבואר ההמשך, דלא תקשי האיך נסעו בליל יו"ט ולא עברו על תחומין, משום דהוי רק מדרבנן, ולא קיימו מילי דרבנן, והראיה **זנת מלך גרר בחלום הלילה**, ולא נתחייב אבימלך מיתה, ועכ"כ שלא היה גזל, משום דשרה עשתה מעשה גירושין, ואף דאיכא איסור לעשות קנין בשבת, אבל הא לא שמרו דרבנן, וא"ש.

הפְּחֻדָּת אַרְמִי בְּאֶמֶשׁ לַיְלָה.

אמנם עדיין קשה, למ"ד תחומין דאורייתא, עיין בגמרא עירובין (דף ל"ה ע"ב), א"כ האיך יצאו חוץ לתחום בליל פסח, דהא על מלאכות דאורייתא שפיר נצטוו במצרים.

ומוכרחין לומר, דמוכח מכאן דלא נאסרו כלל באיסור עשיית מלאכה בפסח מצרים, כמו שכתוב בשו"ת יד אליהו לובלין (סי' נ"א) שהביא בשם מהרי"ט שלא נאסרו כלל במלאכה ביו"ט במצרים. והביא ראיה לזה מהא דאיתא במדרש רבה שיר השירים (א' י"ב) עד שהמלך במסבו, [הובא ברש"י עה"ת] שבני ישראל מלו באותו לילה, וקשה דהא מילה שלא בזמנו אינו דוחה יו"ט, והאיך מלו את עצמן דהיה מילה שלא בזמנו, ועכ"כ שלא נאסרו במלאכה כלל במצרים. ועיין שו"ת הריב"ש (סי' צ"ו) דעדיין לא נצטוו בשביתת המועדות עד לאתר שהוקם המשכן, יעו"ש. וא"כ שלא נאסרו במלאכה, הרי לא קשה כלל איך יצאו חוץ לתחום דהא לא נאסר אז.

אמנם אי משום הא, היה אפשר לומר, דאין שום ראיה מהא דמלו את עצמן בלילה שהיה יום טוב, משום דיש לומר דעשה דמילה ופסח דוחה הלא תעשה דיום טוב, והיינו דבאמת היה איסור עשיית מלאכה במצרים, אלא דאמרינן עשה דוחה לא תעשה, ואין ראיה מהא דמלו בליל פסח בליל ט"ו. אך הא יו"ט הוי לא תעשה ועשה דשבתון, ואין עשה דוחה לא תעשה ועשה.

אולם כבר ידוע שיטת הריב"א מובא בתוס' חולין (דף קמ"א ע"א ד"ה לא) דבעשה נגד לא תעשה, עכ"פ הלא תעשה נדחית, אלא שהיא עשה כנגד עשה.

אמנם דבר זה מתלי תלי בהא, אם האבות הקדושים שקיימו כל התורה טרם ניתנה, אם קיימו גם מילי דרבנן, כיון דמילי דרבנן הוא רק משום סייג, ולא שייך סייג בדבר שאינו מצווה ועושה, עיין מזה בקהלת יעקב להגרש"ק שבת הגדול (דרוש ט'). ועיין מה שכתב בפתח עינים להחיד"א במסכת חולין (דף ה') דלא קיימו דרבנן, ושאינו עירוב תבשילין שהוא משום כבוד שבת, ועיין עוד בשדי חמד (ח"א עמוד 155).

והנה במעשה דאבימלך ושרה כתיב (כ"ה ה') הלא הוא אמר לי אחותי הוא, והיא גם היא אמרה אחי הוא, בתם לבבי ובנקיון כפי עשיתי זאת.

וצ"ב מה זה שהוסיף אבימלך דגם היא אמרה אחי הוא, ולמה לא סגי במה שאמר הוא אחותי הוא. ומטו משמיה דמרן הגר"ח זצוקלה"ה [מובא בספר תורת בריסק (פ' וירא)] לפי מה שכתב הרמב"ם הלכות מלכים (פ"ט ה"ח) ומאימתי תהיה אשת חבירו כגרושה שלנו, משיוציאנה מביתו וישלחנה לעצמה, או משתצא הוא מתחת רשותו ותלך לה, עכ"ל. ומבואר דאצל בן נח שייך גירושין גם בידי האשה, ובידה להתגרש מבעלה.

וזהו מה שטען אבימלך, דאפילו היתה אשתו והוא בעלה, מ"מ באמירתה אחי הוא, יצתה מתחת רשותו, ושוב אינה אשתו, שהיא עשתה גירושין, ובבן נח הא האשה יכולה להתגרש, ולכן בנקיון כפי וכו', יעו"ש.

אמנם יש להעיר על זה, דהא אותו המעשה היה בליל יו"ט פסח, ואסור לעשות קנין ביו"ט, וא"כ אין לומר ששרה עשתה מעשה גירושין, דהא גם היא שמרה כל התורה, וא"כ ודאי שלא כיוונה באמירתה לעשות גט.

אך עשיית קנין בשבת הוא רק מדרבנן, ומוכח שלא שמרו דרבנן קודם מתן תורה.

והנה האור שמח בספרו משך חכמה, והגר"י? בחידושי הגר"י? עה"ת, ביארו, שהתביעה על אבימלך היה שני דברים, חדא, על האשה אשר לקחת, דהיינו שעבר על גזל, דהוי משבע מצות בני נח, ועוד תבע, שעבר גם על איסור בעולת בעל, שגם בן נח אסור באשת איש, והוא לפי"מ דאיתא בסנהדרין (נ"ז ע"א) בן נח שיחד שפחה לעבדו ובא עליה, הרי זה נהרג עליה, ופירש"י משום גזל, יעו"ש.

וַיִּשָׂר יִשְׂרָאֵל לְאֵל וַיּוֹכַל לוֹ לֵילָה. וַיְהִי בַחֲצֵי הַלַּיְלָה:

אולם עדיין יקשה לשיטת הר"ן סוף פסחים, שהיה איסור מלאכה אז במצרים, אם כן איך יצאו חוץ לתחום ביו"ט.

ויש לתרץ, לפמשי"כ הפנים יפות בפרשת נח (ח' כ"ב) עה"פ יום ולילה לא ישובתו, דאיתא בסנהדרין (דף נ"ח ע"ב), גוי ששבת חייב מיתה, אמר רב הונא אפילו בשני בשבת, והקשה המהרש"א, דהוי ליה למימר אפילו באחד בשבת. ונראה, דהנה הקשו המפורשים, דמה שאחז"ל (יומא דף כ"ח ע"ב) קיים אברהם אבינו כל התורה כולה, וכי איך שמר שבת שלא נצטוו עליו, ודחה לאו דיום ולילה לא ישובתו שנצטווה עליו מימי נח.

ונראה דלא קשה, כי קודם מתן תורה היה הלילה נמשך אחר היום, כמו שכתוב בפרשת בא ובפרשת יתרו ובכמה מקומות, עד שאמר לו הקב"ה מערב עד ערב תשבתו שבתכם (ויקרא כ"ג, ל"ב) וכן הוא אומר כאן יום ולילה לא ישובתו, היינו שלא ישובתו יום ואח"כ לילה, ואינו חייב מיתה אלא אם שבת עד סוף הלילה, ואם עשה מלאכה בסוף הלילה, לא עבר על הלאו של יום ולילה לא ישובתו, שהוא שבת כל היום וכל הלילה שלאחריו, אבל שמירת שבת של אברהם אבינו, היה כמו שיהיה אחר מתן תורה, דהיינו שהיום הולך אחר הלילה. נמצא קיים שתיהן שעשה מלאכה בששי ביום, ועשה מלאכה במוצאי שבת, הרי שלא שבת יום ולילה.

וכן הוא לדורות בבני נח אינם חייבים כששבת בא' בשבת, אלא שאם שבת בלילה שלאחריו עד גמר הלילה, וכיון שעיקר החיוב הוא בגמר הלילה, והוא אצלנו שני בשבת, היינו דאמר רב הונא אפילו בשני בשבת. כוונתו באמת על יום א', אלא קמ"ל שעיקר החיוב הוא בלילה שלאחריו שהוא אצלנו שני בשבת, ויבואר עוד במקומות רבים מענין זה, יעו"ש.

ולפי"ז כתב הגר"י קמנצקי זצ"ל ליישב מה דכתיב (שמות י"ב) בארבעה עשר לחודש בערב תאכלו מצות, למה לא פריך בגמרא וכי בארבעה עשר אוכלים והלא בחמשה עשר אוכלים, כמו דפריך בגמרא ברכות (דף ח' ע"ב) על וכי בתשעה בחודש מתענים, והוא קושיית תוסי' ברכות (שם ד"ה כאילו).

ולפי"ז י"ל דהכא דאיירי במצות עשה דפסח ומצות עשה דמילה, שהוא עשה החמור, א"כ ידחה עשה הקל, כמו דאיתא בפסחים (דף נ"ט ע"א) דעשה חמור דוחה עשה הקל, היינו עשה דמחוסר כפורים דוחה עשה דהשלמה הקל. א"כ ה"נ יש לומר דעשה דוחה לא תעשה, ומילה ופסח שהוא מצות עשה שיש בו כרת ידחה העשה של יום טוב.

אלא דהתוספות בקידושין הביאו (לי"ד ע"א ד"ה מעקה) שיטת הר"ר יוסף מארץ ישראל דעשה שיש עמו לאו, אף הלאו אלים ולא דחי ליה עשה, יעו"ש. וא"כ לא שייך כלל לומר שידחה העשה את הל"ת, דהא שניהם יחד אלימים, וא"א להעשה לדחות.

והנה בפרשת וישלח גבי רחל שלקחה את התרפים כתיב (ל"א ל"ד), ורחל לקחה את התרפים, ותשמם בכר הגמל ותשב עליהם, וימשש לבן את כל האהל ולא מצא.

והנה קשה למה לא איבדה רחל את התרפים ע"י שריפה, דהא היה עבודה זרה, ועבודה זרה טעון שריפה. ויש לומר, משום שהיה ליל יו"ט פסח, ואסור לשרוף ביו"ט.

אך הא אפשר לומר דעשה דאיבוד עבודה זרה ידחה לא תעשה דיום טוב, ואף דיום טוב עשה ולא תעשה, הא עשה דעבודה זרה הוא עשה החמור, וידחה העשה הקל עם הלא תעשה כמוש"כ לעיל.

ועכ"ח מוכח מזה כשיטת הר"י מארץ ישראל דהלאו אלים ולא יוכל לידחות. ולכן לא איבדה רחל את התרפים ע"י שריפה, משום שהיה ליל יו"ט פסח, ואסור לשרוף ביו"ט

ומעתה מבואר ההמשך, דאפילו אם תחומין מן התורה, מ"מ לא נצטוו כלל אז במלאכה, והראיה, דהלא עשו מילה בליל חמשה עשר בניסן שהיה יום טוב, אף שהיה מילה שלא בזמנו, ואי משום דאין עשה דוחה לא תעשה ועשה, הא הלאו אלים.

והראיה: **הפחדת ארמי באמש לילה**, שהיה רוצה להורגו משום שגנבו את התרפים, וקשה למה לא איבדה אותן רחל אמנו, ועכ"ח דאין עשה דאיבוד עבודה זרה דוחה הלא תעשה ועשה דיו"ט, אף דהעשה חמור, אבל כיון דהלאו אלים אינו נדחה, ודו"ק.

וא"כ מבואר ההמשך, דלכן לא היה איסור תחומין במה שחזרו למצרים בליל חמשה עשר, משום דהלילה הולך אחר היום לבני נח, כי אז במצרים היה דינם עדיין כבני נח, וראיה לזה: **וישב ישראל למלאך ויוכל לו ליל**. כי הדין עם יעקב והוא הבכור, אבל בני נח שהולכין בשיטת עשיו וחכמי אומות העולם, להם היום תחילה, ולכן לא נעשה אז שום איסור כשהלכו בליל יו"ט חוץ לתחום.

זרע בכורי פתרוס מחצת בְּחֻצֵי הַלַּיְלָה.

ונשובה לחקור על הטעם למה הוציאנו הקב"ה בליל פסח לעשות הפסח במקום המקדש בירושלים. וכתבו המפרשים דלכן הוצרכו לעשות הפסח מצרים בבית המקדש, משום דבמצרים הוי שחוט חוץ.

אך יקשה, דא"כ למה חזרו למצרים אחר כך, ולמה לא היו נשארים בארץ ישראל. ויש לתרץ, שהיו עדיין צריכין ליתן הדם על המשקוף שלהם בביתם במצרים, ולכן הוצרכו לחזור למצרים.

והנה הגאון הרואגאצובער זצוק"ל בצפנת פענח עה"ת (פרשת בא י"ב, ז') כתב וז"ל: והנה גבי אמירת משה רבינו [פסוק כ"ב: והגעתם אל המשקוף ואל שתי המזוזות] כתיב והגיעו, [וכמו] גבי אימורין דהקטרה שלהם היא המצוה, והי"ג, ולא כמו בשאר דם דרק הנחה, לא מה שמונח, ועיי' זבחים דף ט"ו נקטע ידו של מזה ע"ש, ונ"מ דא"צ לקנח הדם של פסול וכו', משא"כ כאן כיון דצריך להגן מן המזיק, ומצוה רק בעידנא דעסיק בו מגנא [סוטה כ"א]. ואכמ"ל, ולכך נאמר והגעתם, אבל במאמר הקב"ה הוא לדורות, עכ"ל.

ונראה לבאר לפי דרכו, לפי"ד התרגום יונתן דעשו שחיטת הפסח במקום המקדש, וברש"ש פסחים (דף צ"ו ע"ג) הקשה למה שייר מתני' החילוק בין פסח מצרים לפסח דורות, דפסח דורות היה בו הקטרת אימורין ושפיכת דם על המזבח, משא"כ פסח מצרים.

ותירץ הרש"ש, לפי"מ דאיתא בתרגום יונתן, דגם פסח מצרים עשו במקום בית המקדש, וי"ל דשם זרקו את הדם והקטירו אימורים במקום המזבח, ולא כגמרא דילן, יעו"ש.

ותירץ הגר"י קמנצקי זצ"ל, דבמצרים עדיין היה הלילה הולך אחר היום, ונמצא דליל חמשה עשר היה עדיין ארבעה עשר, יעו"ש.

ונמצא לפי"ז דבמצרים אפילו לשיטת הר"ן דנאסרו במלאכה ביום חמשה עשר, אבל האיסור מלאכה מתחיל רק ביום חמשה עשר, ולא בלילה הקודם, ונגמר ליל ששה עשר, שהיה אז ליל חמשה עשר להם, כי הלילה הולך אחר היום, ונמצא דליל חמשה עשר היו מותרים במלאכה, ושפיר מלו בלילה, ושפיר יצאו חוץ לתחום, כי עדיין לא נאסרו במלאכה עד למחר בוקר של חמשה עשר.

והנה הטעם דבן נח הלילה הולך אחר היום, כתב בספר דרש משה (פרשת וישלח) דאיתא במדרש רבה בראשית (ו' ג') דעשו הגדול מונה לחמה המאור הגדול, וממשלתו ביום, שהוא עולם הזה שדומה ליום, ויעקב הקטן שהוא עולם הבא, שדומה ללילה, כמו שהלבנה ממשלתה בלילה.

ובאלשיך (פ' בראשית) כתב, דאומות העולם מחולקים עם דעת חכמינו, דלפי דעת חכמינו תמיד היום הולך אחר הלילה שלפניו, דכתיב ויהי ערב ויהי בוקר יום אחד, ודעת חכמי אומות העולם הוא להיפך, דתמיד הלילה הולכת אחר היום שלפניו, עיי"ש.

וזה היה מחלוקת יעקב ועשיו, דעשיו היה יודע שהוא יהיה מונה לחמה, ויהי ממשלתו ביום, שהוא עולם הזה, ואזיל הוא לטעמיה כסברת אומות העולם דהיום הולך תמיד לעולם הבא, ולכן טען עשיו לי נאה לבוא להעולם תחילה, אבל יעקב היה יודע שהוא יהיה מונה ללבנה ויהיה ממשלתו בלילה, ואזיל לטעמיה כדעת חכמינו דהלילה הולך תמיד תחילה ואחר כך היום, וא"כ עולם הבא הוא גם כן קודם לעולם הזה, ולכן אמר יעקב לי נאה לבוא תחילה.

וזהו המחלוקת תמיד ביניהם, עשיו אמר שהוא בכור האמיתי, כי היום הולך אחר הלילה, ויעקב אמר שהלילה קודם היום והוא בכור האמיתי, עכ"ד הדרש משה.

והנה ידוע שהשר של עשו נלחם עם יעקב משום הבכורה, ויעקב יכול לו, והוא הבכור האמיתי, ונמצא שמזה נלמד שהלילה הולך אחר היום.

הריגה, יעו"ש. ומבואר משום דבחצות היה רק פציעה ולא הריגה דעד עלות השחר היו חיים ומפרפרים.

וא"כ כך הוא ההמשך, **אז רוב נסים הפלאת**, והיינו מה שהכניסתנו הקב"ה לארץ ישראל להקריב הקרבן פסח, והטעם שהחזרנו למצרים, הוא משום דבעינן הנחת הדם על המשקוף להגין מן הפורעניות, והיה צריך להיות מונח בחצות, וכיון דהוי כמו הקטרת אימורין, נמצא שאכלנו הפסח אחר חצות, דקודם הקטרת אימורין אסורין לאכול, ומוכח דאכילת פסחים כל הלילה, ולכן **זרע בכורי פתרוס מחצת בחצי הלילה**, והוי רק פציעה ולא הריגה דעד עלות השחר היו חיים ומפרפרים, וזהו כרבי עקיבא דהפסח נאכל כל הלילה.

חילם לא מצאו בקומם בלילה.

לפי הנ"ל יש לבאר ההמשך, לפי"מ שפירשו האברבנל ומעשה ניסים, ד"חילם" היינו ממונם, מאחר שישראל נצלו את מצרים מכלי זהב ושמלות, והותירוה כמצולה שאין בו דגים.

ויש לבאר למה נקט דוקא ממונם של הבכורים, דהא נטלו ממונם של כל המצריים, ולא רק מהבכורים.

כי הנה הפנים יפות בפרשת בשלח (יד, לו) כתב, דאיתא במכילתא (פ"ו) כתיב מת על שפת הים, וכי מתים היו, אלא מתים ולא מתים וכו'. וביאר, דכיון שאמרו חז"ל (סנהדרין צ"א.) שביזת מצרים היתה בתשלומי שכר השיעבוד, אם כן לאחר שמתו נפלו הנכסים ליורשיהם, דקיי"ל גוי יורש את אביו דבר תורה, כדאיתא בקידושין (דף י"ז ע"ב), וא"כ הא קיי"ל מטלטלי לא משתעבדי מדאורייתא, ואינן נגבין מהיורשין, אלא מדאמרין בכתובות (דף פ"ד:) אם תפס בעל חוב לא מפקינן מיניה, והוא שתפס מחיים, א"כ היו צריכין לחיות עד שלקחו ישראל את הביזה, עכ"ד.

ולפי"ז י"ל דזהו הטעם שלא מתו הבכורים מיד, כדי שלא יירשום בניהן, ויהיה מטלטלין, ולא יהיו יכולין ישראל לגבות, לכן היו מפרפרים עד הבוקר, כדי שבזמן יציאה יזכו בהן ישראל.

וזהו ההמשך, כיון שנתבאר שהיו חיים עד עלות השחר, לכן **חילם לא מצאו בקומם בלילה**, ודו"ק.

ולפי דברי הצפנת פענח י"ל דבאמת עיקר זריקת הדם של פסח מצרים כבר נעשה על המזבח בבית המקדש כתיקונו, ורק ענין הזריקת הדם על המשקוף ועל המזוזות לא היה בגדר זריקת הדם כמו כל קרבן, דהא הזריקה כבר נעשה במזבח, אלא גדרו הוי כמו הקטרת אימורין, דעל זה היה המשקוף נקרא מזבח כדאיתא בגמרא, כדי לקלוט הדם בתורת הקטרת אימורין, אשר זה נתחדש בפסח מצרים.

ולפי"ז מוכח דזריקת הדם על המשקוף היה בשעת חצות, דהא לפי הצפנת פענח היה גדר זריקת הדם שיהיה מונח, כהקטרת אימורין, וקיום המצוה הוא כל זמן שמונח, והיה הכרח לכך כדי שתהיה מגינה מן הפורעניות כל אותו זמן קיום המצוה, וזה הא היה צריך להיות בחצות, שאז היה מכת בכורות, כדכתיב וה' הכה כל בכור וראיתי את הדם ופסחתי עליכם, וא"כ היה צריך להיות הזריקה תיכף קודם חצות, דא"כ היה נעשה הדם קרוש, ודם קרוש פסול.

ולפי"ז נמצא, דכיון דזריקת הדם היה בגדר הקטרת אימורין, א"כ היה אסור לאכול את הפסח קודם הזריקה, דהא קיי"ל בפסחים (דף נ"ט ע"ב) דכמה דלא מתקטרי אימורין, כהנים לא מצו אכלו בשר, יעו"ש. ונמצא מוכח דאכילת הפסח היה אחר חצות. והנה הגאון האדרת זצוק"ל כתב בספרו סדר פרשיות (פרשת בא דף ע"ו), לבאר מה דאיתא במדרש רבה בפסיקתא החודש הזה לכם (ט"ו, ב') רבי מאיר אומר כביכול לי ולכם הגאולה, דרש שם לא תותירו ממנו עד בקר, כשם שאיני משייר מבכורי מצרים, כך לא תותירו ממנו עד בוקר. וכתב הגאון האדרת לבאר, דדרשה זו מכוונת לשיטת רבי אלעזר בן עזריה דדריש הזה הזה לגזירה שוה דפסח אינו נאכל אלא עד חצות.

אבל לרבי עקיבא דסבירא ליה דאכילת הפסח הוא עד עלות השחר, יש לומר דעד עלות השחר היו חיים ומפרפרים, כמו דאיתא במסכת שמחות (בפתיחה) ויהי בחצי הלילה וה' הכה כל בכור בארץ מצרים, וכתב כי לי כל בכור ביום הכותי כל בכור בארץ מצרים, א"ר יוחנן אע"פ שהכה אותם מכת מות בחצי הלילה, היתה נפשם מפרפרת עד הבוקר, יעו"ש.

ומעתה נראה לפרש, דבהגש"פ שבחו אהובים, פירש דלכן נקט לשון "מחצת" משום שהוא לשון פציעה, ולא לשון

טִיסַת נְגִיד חֲרוֹשֶׁת סִלְיָת בְּכּוֹכְבֵי לַיְלָה. וַיְהִי בְּחָצֵי הַלַּיְלָה:

פירשו המפרשים, דקאי על סיסרא, כדכתיב (שופטים ד', ב') ושר צבאו סיסרא והוא יושב בחרשת הגוים, וכתיב (שם, ה') מן שמים נלחמו הכוכבים ממסלותם נלחמו עם סיסרא, עי"ש. ומעשה זה היה בליל פסח, כדאיתא בילקוט אסתר (רמז תתרנ"ח), יעו"ש.

ונראה לפרש ההמשך, ואקדים מה שכתבו המפרשים הטעם לדברי התרגום יונתן, שהוציאנו הקב"ה בעננים באותו יום, כדי לעשות הפסח בבית המקדש, דהטעם הוא, משום שכבר היו משוקעים במ"ט שערי טומאה, ואילו היו שוהין עוד רגע אחד ח"ו לא היתה תקומה, ולכן הוצרך הקב"ה להוציאם תיכף לירושלים.

והנה איתא בגמרא פסחים (דף קי"ח ע"ב), וכדריש רבה בר מרי, מאי דכתיב וימרו על ים בים סוף, מלמד, שהמרו ישראל באותה שעה, ואמרו, כשם שאנו עולין מצד אחד, כך מצריים עולין מצד אחר, אמר לו הקב"ה לשר של ים, פלוט אותן ליבשה, אמר לפניו רבונו של עולם כלום יש עבד שנותן לו רבו מתנה וחוזר ונוטל ממנו, [ופירש"י שנתן לו רבו מתנה, פרנסה לדגים].

אמר לו אתן לך אחד ומחצה שבהן. אמר לו רבונו של עולם יש עבד שתובע את רבו. אמר לו נחל קישון יהיו לי ערב, מיד פלט אותן ליבשה, ובאו ישראל וראו אותן שנאמר וירא ישראל את מצרים מת על שפת הים וכו', כי אתא סיסרא וכו' נחותי לאקרורי למיבחי נפשייהו בנחל קישון, אמר לו הקב"ה לנחל קישון לך והשלם ערבונך, מיד גרפם נחל קישון והשליכם לים וכו', יעו"ש.

והקשה המהרש"א, דהא נחל קישון היה רק ערב, ואין נפרעין מן הערב תחילה, דאין הערב חייב אלא אם כן תבע את הלוח תחילה. ותירץ המהרש"א, דמכל מקום הכא כיון שאין עבד תובע רבו, נעשה הערב מסתם ערב קבלן, יעו"ש.

ודבר נפלא כתב בשו"ת מהרש"ם (ח"ב סי' קנ"ח) בעובדא ב"פריץ" שבא ללוות מעות מיהודי, והיהודי לא רצה להלוות לו, שלא יבוא אח"כ להתגרות עמו לתובעו בערכאות, ואח"כ בא אצל יהודי אחר, ויהודי השני אמר

להראשון, שילווננו והוא יהי ערב, ונתן לו כתב ערבות סתם, ולא בלשון קבלנות. כשהגיע זמן הפירעון לא פרע הפריץ, ותבע הלוח מן הערב היהודי, וטען הערב שהוא רק ערב סתם ולא ערב קבלן, ולכן יתבע מן הלוח הפריץ תחילה. והמלוה השיב שהלוא מתחילה יראתי להלוות להשר ולהתגרות עמו.

ופסק המהרש"ם, דבכה"ג מסתמא הוא ערב קבלן, אעפ"י שלא קיבל עליו בפירוש להיות ערב קבלן. והראיה, מערבות של נחל קישון, דכיון שאין עבד תובע רבו, נעשה נחל קישון ערב קבלן מסתמא לפלוט חיילותיו של סיסרא, כך הוא אומדנא שקיבל עליו ערבות קבלן ולא ערבות סתם, ולכן נתחייב נחל קישון, והכא נמי כיון שידע הערב שלא יוכל לתבוע מן הפריץ, לכן מסתמא קיבל הערב ערבות קבלן, יעו"ש.

והנה איתא בגמרא ראש השנה (דף כ"ט ע"א) תני אהבה בריה דרבי זירא, כל הברכות כולן אעפ"י שיצא, מוציא. ופירש"י, אעפ"י שיצא מוציא שהרי כל ישראל ערבין זה בזה למצות עכ"ל. וכמבואר בגמרא שבועות (דף ל"ט ע"א) דכתיב וכשלו איש באחיו (ויקרא פרשה ס"ו, ל"ז) איש בעון אחיו, מלמד שכל ישראל ערבים זה בזה, יעו"ש.

ודין יצא מוציא הוא בכל מעשה המצוות ולא רק בברכות, ועיין בריטב"א בראש השנה (שם) כתב וז"ל: שאע"פ שהמצוות מוטלת על כל אחד, הרי כל ישראל ערבין זה לזה, וכולם כגוף אחד, וכערב הפורע חוב חבירו, עכ"ל. ובר"ן ראש השנה (דף ח' ע"א מדפי הרי"ף) כתב וז"ל: שהרי כל ישראל ערבין זה לזה במצוות, וכיון שלא יצא חבירו כמי שלא יצא הוא דמי, עכ"ל.

וביאור הדבר כתבו האחרונים, דכדי להוציא אחרים ידי חובתן בעינן שיהיה על המעשה שם מעשה מצוה, וכדי שיהיה שם מעשה מצוה הא בעינן שיהיה העושה המעשה בר חיובא, וכיון שכבר יצא, איך יוכל להוציא חבירו, הא כבר יצא ידי חובתו, ולא יהיה על המעשה שם מעשה מצוה, ולזה בעינן לדין כל ישראל ערבין זה לזה, כדי להחשיב את העושה את המעשה, למעשה מצוה, ועי"ז יוכל חבירו לצאת בו, עיין בחזון איש או"ח (הלי ברכהמ"ז סי' כ"ט) ובמקראי קודש (ימים נוראים סי' כ"ג) ובשיעורי רבי ברוך בער זצוק"ל (בסוף הספר).

באחיו, הרי התם מיירי רק לענין עונשין כדאיתא התם בגמרא שבועות איש בעון אחיו, מלמד שכל ישראל ערבים זה לזה, אבל לזה הא סגי שיהיו ערב סתם, ובזה יקבלו עונשין של זה לזה, אבל מי יימר שקיבלו עליהן להיות ערב קבלן זה לזה.

והתירוץ על זה הוא, לפמש"כ בספר מרגניתא דר"ב [להגה"ק בעל הברוך טעם זצוק"ל] בפרשת יתרו, כתב וז"ל: דהנה המפרשים הקשו למה כתיב אשר הוצאתיך מארץ מצרים, הול"ל אשר בראתיך, וז"ל דאשר הוצאתיך הוא טעם על הערבות, דידוע דאילו היו ישראל במצרים עוד רגע אחד, היו באים לכלל שער הנו"ן שבטומאה, ולא היו נגאלין, וכו'.

גם ידוע טעם הנאמר במפרשים שריבוי העם השלים זמן השיעבוד של ד' מאות שנה, וממילא אם היה נפקד רק אחד, היו צריכין להיות עוד במצרים, וממילא היו ח"ו מנועים מהגאולה, ואם כן הרי כל אחד ואחד מישראל סיבת גאולת כוללתינו, ולכן קיבלנו כל אחד הערבות ונעשו כולם כאחד וכו', יעו"ש.

ובמשך חכמה (פ' אמור) כתב, דבני ישראל במצרים לא היו עדיין אומה נקשרת כי היו בודדים איש באהלו, ואיש אל יצא מפתח ביתו עד בוקר, רק שכולם היו מוסכמים בדיעה אחת בלקיחת הקרבן ומקושרים לאדון אחד הוא ה' אלוקי ישראל, ולכן הפסח שבא בהוראה זו, כתיב ביה, שאינו נאכל אלא למנוייו, וכו' והאומה אינה מקושרת זה לזה רק באופן רחוק שמקושרין זה לזה ע"י שמקושרין למרכז אחד וכו', יעו"ש.

וכן מצינו ברש"י מלכים (ב' כ"ב) עה"פ לא נעשה כפסח הזה לה' בירושלים, משמלכו מלכי ישראל ומלכי יהודה לא עשו פסח כל ישראל בירושלים לפי שנחלקה המלכות שנים מירבעם, והיו הולכים לעגל שבבית אל ובכן, עד עכשיו שגלו עשרה השבטים והחזירים ירמיהו ומלך עליהם יאשיהו ובאו כולם לירושלים עכ"ל. וחזינן מזה דקרבן פסח מורה על אחדות ישראל.

ועינן בגבורות ה' למהר"ל (סי' ס"ז אות ז') דכל עבודת הפסח הוא בענין אחדות, דמצוותו לאכול אותו על כרעיו ועל קרבו שלא יהי' הקרבן מחולק, וכן בבית אחד יאכל, ואסור לאכול בשתי מקומות, יעו"ש.

והנה מטו משמיה דהגר"ח זצוקלה"ה [הובא בספר נחלת יעקב להגר"ר אברהם יעקב קאמענעצקי (סי' כ') ובחידושי הגר"ח הוצאת מישור ברכות (ב')]. בביאור דין כל ישראל ערבין זה לזה, דמצינו שני מיני ערבות, ערב סתם דאמר הלוחו ואני ערב, וערב קבלן דאמר תן לו ואני אפרע, עיין בבא בתרא (דף קע"ד ע"א).

ונפק"מ גדולה ביניהם, דבערב סתם גובין מן הבעל חוב תחילה ואח"כ מן הערב, אבל בערב קבלן יכולין לגבות מן הערב תחילה, ואפילו אם יש נכסים ללוח כדאיתא בחושן משפט (סי' קכ"ט).

וביאור החילוק הוא, דערב סתם אינו מקבל על עצמו את עצם החוב, אלא הוא מקבל להיות ערב על הפירעון, דאם לא יפרע הלוח, ישלם הערב, ולכן תובעין וגובין מן הלוח תחילה, אבל ערב קבלן יסוד חיובו הוא שהוא מקבל על עצמו עצם החוב, והוי כאילו הוא בעצמו לוח המעות מהמלוח, והלוח הוי כאילו שלוחו של הערב עיין רשב"ם במסכת בבא בתרא (סו), ולכן יוכל המלוח לגבות מן הערב תחילה.

והנה הא נתבאר לעיל, דמדן כל ישראל ערבין זה לזה, יוכל מי שכבר יצא ידי"ח מצוה להוציא אחרים שלא יצאו עדיין, וא"כ מוכרח דקבלת הערבות של ישראל זה לזה לא הוי דקיבלו על עצמם שאם לא יתקיימו המצוות שיענשו כולם בשביל זה שלא קיים, דא"כ איך נעשו בר חיובא להוציא אחרים ידי"ח, הא זה הוי רק בגדר ערב סתם ולא יכולין לגבות הערב תחילה, וכן הוא אם אחד לא קיים מצוה הא עדיין לא הוי השני בר חיובא משום הערבות ורק לעונשין אמרי' שהוא ערב.

ועכ"ח דקיבלו ישראל ערבות זה לזה בתורת ערב קבלן, ונעשו ערבים לעצם קיום המצוות, ולכן יוכל לברך אשר קדשנו במצוותיו וצווננו, אעפ"י שהוא כבר קיים המצוה, ועכ"ח משום שהערבות הוא על עצם קיום המצוות, כערב קבלן, ולא ערב סתם, שהוא רק על עונשין לבד, ולכן כיון שחבירו לא יצא עדיין ידי חובת המצוה, אמרינן שהערב מחוייב בקיום המצוה של חבירו, ומחוייב בדבר קרינן ביה, ולכן מברך וציונו, יעו"ש.

ואולם יש לשאול, דהיכן מצינו שקיבלו עליהן כל ישראל להיות ערב קבלן זה לזה, דאף שילפינן מקרא וכשלו איש

ונראה לפרש ההמשך והשייכות לדלעיל, ונשובה אל הקושיא דאיך יצאו בליל יו"ט מירושלים חוץ לתחום.

ויש לתרץ, דהיה מטעם דעשה דוגעתם אל המשקוף ואל שתי המזוזות, היה דוחה הלא תעשה דמלאכת יו"ט, שהרי היו צריכין לחזור לבתיהם במצרים כדי לקיים מצות נתינת הדם על המשקוף.

אולם הא יום טוב הוי עשה ולא תעשה, דהיינו לא תעשה מלאכה ועשה דשבתון, ואין עשה דוחה לא תעשה ועשה. אך יש לומר לפמשי"כ הריב"א בחולין (דף קמ"א ע"א) ד"ה לא, דנהי דאין עשה דוחה לא תעשה ועשה, מ"מ אם עבר ועשה העשה, אינו לוקה על הלאו, דהא דלא דחי הוא משום העשה, אבל הלאו כמאן דליתיה, משום דהעשה דחי להלא תעשה, יעו"ש.

ונמצא לפי"ז, דאיה"נ בדאיכא עשה נגד לא תעשה ועשה, לא אמרינן דיעשה העשה וידחה הלא תעשה משום שהוא נגד ל"ת ועשה, אבל אם העשה הוא חמור יותר, בכה"ג שפיר אמרינן דיעשה העשה וידחה הלא תעשה, ואף שהוא נגד עשה, אבל הא עשה זו חמור יותר.

וא"כ י"ל דהכא נמי כיון דהוי עשה של רבים, והצלת רבים, דהא ע"י הדם שעל המשקוף ניצלו בכורי ישראל, א"כ בכה"ג שפיר ה"י דוחה העשה להל"ת עם העשה של יו"ט, דהעשה חמור.

והנה יש לומר, דסברת הריב"א הוא, משום דעשה דוחה לא תעשה הוא בגדר הותרה, דהיינו שבמקום עשה לא נאמרה הלא תעשה, ולכן מסתבר דגם בעשה נגד לא תעשה ועשה, נדחה הלא תעשה, משום דהא הלא תעשה לא נאמרה במקום העשה, ולכן מסתבר דגם בעשה נגד ל"ת ועשה, נדחה הל"ת משם דהא הלא תעשה לא נאמרה במקום העשה, ולכן גם כשהיא עם עשה, הא הלא תעשה לא נאמרה במקום עשה המנגדת.

אבל אם דינא דעשה דוחה לא תעשה הוא רק בגדר דחוויה, לזה לא אמרינן דעשה דוחה לא תעשה ועשה, דאף הא הל"ת גם כן בגדר דחוויה ואיכא מעשה איסור, ובצירוף עם העשה שעם הלא תעשה, לא שייך שידחה העשה את לא תעשה ועשה. ודבר זה למדתי מדברי הברכת אברהם יבמות (דף ג' ע"ב, דף י"ז מדפח"ס), יעו"ש.

ומעתה מובן ההמשך, דבא לפרש הטעם שהוציאנו ה' ממצרים בעוד יום של ארבעה עשר ניסן כדי לעשות הקרבן פסח בירושלים, וקשה דמה היה הצורך בנס זה, ובשלמא אם נאמר דהקרבן פסח הוא קרבן תודה מובן שפיר כמו שכתבנו לעיל דקרבן תודה אסור להקריב בבמה, אבל אם הק"פ הוא רק נגד עבודה זרה כמוש"כ הזוה"ק, א"כ ה"י כשר בבמה ולמה ה"י הצורך לצאת לירושלים.

ועכ"ח משום שהיו במצב של שיקוע בנו"ן שערי טומאה, וכל הזכות שהוציאנו ה' רק ע"י אחדות בקבלת ערבות כלל ישראל זה לזה, ערב קבלן ולא ערב סתם, והנה קבלה זו נעשה ע"י הקרבן פסח, ומי יימר שאכן קיבלו ערב קבלן, ועכ"ח שה"י ע"י אומדנא כיון שהקריבו הק"פ.

והראיה שערב קבלן חייב ע"י אומדנא, הוא **טיסת נגיד חרושת סלית בכוכבי לילה. ויהי בחצי הלילה, דהיינו** סיסרא שנפלו חיילותיו לנחל קישון ופלטן ליום סוף מדין ערב קבלן שנעשה ע"י אומדנא.

יעץ מחרף לנופף אווי הובשת פגרינו בלילה.

יעץ מחרף זה סנחריב, ששלח את רבשקה להלחם בירושלים וחרף שם אלוקים חי, כדכתיב בספר מלכים (י"ט, ד') לנופף אווי, שהיה סנחריב מתאווה להרים ידו על ירושלים, אווי זה בית המקדש דכתיב כי בחר ה' בציון איוה למושב לו. (פי' קדמון בקובץ בית אהרן וישראל ק"ל, דף י"י) או ירושלים (אברבנל, מעשה נסים).

הובשת פגרינו בלילה כפי שנאמר ויהי בלילה ההוא ויצא מלאך ה' ויך במחנה אשור וכו' וישכימו בבוקר והנה כולם פגרים מתים (מלכים ב' י"ט, ל"ח). ומעשה זה היה בליל פסח, כדאיתא במדרש רבה שמות (י"ח, ה') ובילקוט שמעוני מלכים (ב' רמז רמ"א).

ועיין מהרש"א סנהדרין (דף צ"ד ע"ב) כתב וז"ל: וראויין הללו לעשות להם נס כעוברי הים וכו', שזה הנס שהמלאך שרף קפ"ו אלף מחילו של סנחריב היה נס מפורסם כמו קריעת ים סוף, ולכך היה ג"כ בליל פסח עכ"ל.

ואשתקד הבאנו מש"כ בספר אמונת עתיך למרן המשגיח רבי משה וואלפסאהן שליט"א, הטעם שדוד המלך אכל את לחם הפנים, משום שדוד המלך הוא תיקונו של אדם הראשון, אשר הביא מיתה לעולם, ודוד מלך ישראל חי וקיים, ולא שולט בו המיתה, ולכן ראוי אליו לאכול מלחם הפנים, כי שם נמצא ניצוצי תיקון הפגם של עץ הדעת, כי הלחם הפנים מקומו על השולחן הטהור לפני ה' במקום משכן כבודו, ושם לא שולט המיתה והרקבות, כי בבית ה' הוא המקום של דשנים ורעננים יהיו, יעו"ש.

ונראה מזה ראייה דפיקוח נפש דוחה איסורין מטעם הותרה, דאי הוי מטעם דחוויה, לא מסתבר שיהיה תיקון לדוד ע"י אכילת לחם הפנים, דהא אם הוא מטעם דחוויה, נמצא דבאמת אוכל דבר איסור, אלא שדחוויה לו מטעם פיקוח נפש, ולא מסתבר שיהיה תיקון לחטא אדם הראשון ע"י מעשה איסור.

ורק אם נאמר דפיקוח נפש דוחה כל התורה כולה מטעם הותרה, ונמצא שלא הוי מעשה איסור כלל, דהותרה לגמרי, ובזה שפיר י"ל ששייך באכילה זו תיקון לחטאו של אדם הראשון, ולכן רצה דוד המלך לאכול מלחם הפנים, כי האכילה היה משום פיקוח נפש, והוא בגדר הותרה, ויתוקן בזה החטא.

ומעתה יש לומר דשאול המלך ודאי שס"ל דפיקוח נפש דוחה כל התורה כולה, דהא לא מצינו מי שיחלוק על דין זה, אלא שהיה ס"ל לשאול, דאף דפיקוח נפש דוחה כל התורה כולה, אבל הוא בגדר דחוויה, ולא בגדר הותרה, וידע שאול שהסיבה שדוד המלך רצה לאכול הלחם הפנים הוא מטעם לתקן חטאו של אדם הראשון, והרי נתבאר דאם פיקוח נפש הוא רק דחוויה, אי אפשר בכה"ג לתקן חטאו של אדה"ר באכילה שהוא באיסור, ואם אעפ"כ נתנו לדוד את לחם הפנים, ודאי שהיה ס"ל דשומעין למלך אפילו לעבור על דברי תורה.

והיינו דכהני נוב ס"ל דלא דרשינן רק, ושומעין למלך אפילו לעבור על דברי תורה, וזה הוא ודאי בגדר הותרה, דאפילו אם פיקוח נפש דוחה רק מטעם דחוויה, אבל מסתבר שאם קיי"ל דשומעין למלך אפי' לעבור על דברי תורה שהוא מטעם הותרה, דכך הוא כוחו של מלך, שדבריו חייבין לשמוע בכל אופן.

ולכאורה יש להביא ראייה דעדל"ית הוא בגדר הותרה, דהנה בדרשות חתם סופר (דף שפ"ז ע"ג) כתב לבאר הא דשאול המלך ציוה להרוג את נוב עיר הכהנים על שהאכילו לדוד המלך ע"ה את לחם הפנים, וכתב וז"ל: ונ"ל דכהני נוב דרשו אכין, שהרי נתנו לדוד המלך ע"ה לחם הפנים, לחם חם כיום הלקחו [כדכתיב בשמואל (א' כ"א, ז')] לחם קודש, ועל כרחך משום שהיה מסוכן, ופיקוח נפש דוחה אפילו שבת דכתיב (שמות ל"א י"ג) אך את שבתותי תשמורו (וימא דף פ"ה ע"ב) ושאול לא דריש אך, דסבור שנתנו לו לחם הפנים שחשבו דוד כמו מלך, ושומעין לו לעבור על דברי תורה, נמצא מרדו במלכות שאול על שנתנו הודו לדוד, ועל כן פגע בהם, עכ"ל.

וכוונתו להא דאמרינן בגמרא סנהדרין (דף מ"ט ע"א) כל איש אשר ימרה את פיך ולא ישמע את דבריך לכל אשר תצוונו, יומת, יכול אפילו לדברי תורה, תלמוד לומר רק חזק ואמץ, ע"כ. ולכן שאול המלך שלא דרש אכין ורקין וס"ל דפיקוח נפש אינו דוחה איסור אכילת לחם הפנים, וס"ל דשומעין למלך אפילו לעבור על דברי תורה דהא לא ס"ל לדרוש "רקין", ולכן היה סובר שכהני נוב הם מורדים במלכות, יעו"ש.

אולם לכאורה תמוה, דאיך שייך לומר דשאול המלך לא סבירא ליה דפיקוח נפש אינו דוחה כל איסורי התורה, והלא לא מצינו מאן דאמר כזה שיסבור שפיקוח נפש אינו דוחה כל התורה כולה, והוא דבר מוסכם בכל התורה, ואפילו אם לא ס"ל לשאול המלך לדרוש אכין ורקין, הלוא איכא עוד כמה ילפותות שם בגמרא יומא דפיקוח נפש דוחה כל התורה כולה.

ונבס"ד לבאר הדברים, כי כבר נודע מחלוקת הקדמונים אם הא דפיקוח נפש דוחה כל התורה הוא מטעם הותרה או מטעם דחוויה.

ובשו"ת חתם סופר או"ח (סי' ע"ה) כתב, דלמ"ד טומאה דחוויה בציבור ה"ה בכל התורה סתמא דחוויה, ולכן בחולה שיש בו סכנה בשבת, מוטב שישחטו לו, ואין מאכילין אותו נבילות, כי דחיית שבת בשביל פיקוח נפש הוא בגדר הותרה, משום דרשא דושמרו בני ישראל את השבת, אבל שאר איסורים הוי פיקוח נפש רק בתורת דחוויה, יעו"ש.

פָּרַע בַּל וּמִצְבּוֹ בְּאִישׁוֹן לִילָה.

בהגשׁיפ מרבה לספר פירש, דקאי על הפיכת בבל, שחרבה בבל מאליה מן השמים, כמושׁיכ בישעיה (י״ג, י״ט) והיתה בבל צבי ממלכות תפארת גאון כשדים כמהפכת אלוקים את סדום ואת עמורה, ופירשׁי שתי פרעניות באו לה בשתי שנים, דריוש הרג בלשצר, ומלך שנה, ובשנה שניה נהפכה כמהפכת סדום, וכיון שנהפכה בשנה שניה היה בליל פסח, א״כ מה שנהפכה בשנה שניה היה בליל פסח, דודאי שנה תמימה היתה, עכ״ל.

ולפי״ז נראה לפרש ההמשך, דידוע משׁיכ רשׁי בפי בחקותי (כ״ו, ל״ה) עה״כ אז תרצה הארץ את שבתותיה כל ימי השמה, וכו׳, כל ימי השמה תשבות וכו׳, וכתב רשׁי שבעים שנה של גלות בבל הן כנגד שבעים שנות השמיטה ויובל, שהיו בשנים שהכעיסו ישראל בארצם לפני המקום, ארבע מאות ושלושים שנה וכו׳, יעו״ש.

והנה טעם מצות שמיטה, כתב בשם משמואל (פרשת משפטים שנת תרע״ו) וז״ל: ונראה לפרש דהנה אמרו ז״ל (ירושלמי נדרים פ״ט ה״ד) ואהבת לרעך כמוך זה כלל גדול בתורה, והטעם איתא בספיה דבפנימיות כל ישראל הם כאיש אחד ממש, אלא שבחיצוניות הגופים מחולקים, וע״כ כל כמה שהאדם נמשך אחר החיצוניות, כן באותה מדה נתרחק ונפרד מאת רעהו, ולהיפוך, כשהאדם נמשך אחר הפנימיות שבו, באותה מדה הוא מתאחד בכלל ישראל, והוא אוהב ישראל באמת ושמוח בשמחתם, וח״ו בכל צרתם לו צר הן בכלל והן בפרט, וע״כ ואהבת לרעך כמוך הוא כלל גדול בתורה, שזה הוא אמת הבנין כמה הוא נמשך אחר הפנימיות, שזוהי מטרת התורה כולה.

ונראה שזה נמי בכלל טעמי מצות השמיטה שלא יעבוד את האדמה כבעל הבית, ושלא יתנהג בפירות שביעית כדרך בעל הבית, אלא יהיה מופקר לכל, באשר כל חיי האדם תלוי ביבול הארץ, וכשכל אחד מחזיק שדהו לעצמו כבעל הבית זה עצמו מפרידו מזולתו, ע״כ באה המצוה לסלק שם בעלים מיבול הארץ, ולהיות כל ישראל מתאחדים כאיש אחד חברים נמשכין אחר הפנימיות.

ולכן נתנו לדוד הלחם הפנים לא רק מטעם פיקוח נפש, אלא גם מטעם ציווי המלך, ולכן חשבם שאול למורד במלכות.

משא״כ דוד המלך הי׳ ס״ל דפיקוח נפש הוא מטעם הותרה, ולכן אכל את הלחם הפנים, ותיקן בזה חטא אדם הראשון דס״ל דאין זה מעשה איסור כלל, ולא מטעם שדומעין למלך לעבור על דברי תורה.

והנה במעשה דסנחריב איתא בגמרא סנהדרין (דף צ״ה ע״א) עוד היום בנוב לעמוד, אמר רב הונא, אותו היום נשתייר מעונה של נוב וכו׳, ופירשׁי אותו היום נשתיירה מעונה של נוב, דמפני עון שהיה להם לישראל על שנהרגו כהני נוב, קבע הקב״ה העונש עד אותו היום, ואותו היום בלבד נשתייר מזמן העונש, ואילו היה נלחם בירושלים באותו היום, היה כובשה, והכי משמע קרא עד היום, אותו היום העמידו לסנחריב על ירושלים בעון נוב, עכ״ל.

ומבואר שם בגמרא, דכאשר בא סנחריב [בערב פסח] וראה עיר ירושלים, היתה זוטר בעיניה, ולא רצה לכובשה תיכף, והמתין עד הלילה [שהוא ליל ט״ו ניסן] ואז כבר בטל זימניה ונהרגו כולם, יעו״ש.

ומעתה מבואר ההמשך, דקשה איך יצאו בחזרה למצרים חוץ לתחום בליל יום טוב, ועכ״כ משום דעשה דוחה לא תעשה ועשה דיו״ט, משום שמצות עשה דפסח עשה חמורה, ועשה דוחה לא תעשה הוא מטעם הותרה.

ומביא ראיה לזה מיעץ מחרף לנופף אווי הובשת פגרינו בלילה, דהיינו סנחריב שהי׳ לו זכות לכבוש ירושלים משום עון נוב עיר הכהנים, ומוכח מזה דפיקוח נפש הוא מטעם הותרה, ולכן אכל דוד הלחם הפנים לתקן חטא אדה״ר, ולא מטעם שומעין למלך, ובאמת לא הי׳ נוב עיר הכהנים מורדין במלכות.

וידועין דברי הבית יוסף באו״ח (סימן שכ״ח) דכל הדחויין איתקשי להדדי, וא״כ אם פיקוח נפש הותרה הא גם דין דעשה דוחה ל״ית הוא מטעם הותרה, ולכן שפיר הלכו בחזרה למצרים חוץ לתחום.

בלשצר הי' תחילת נפילת בבל ע"י שבטלה קליפת בבל בהריגתו, יעו"ש.

נושע מבור אַרְיֹות פּוֹתֵר בְּעֵתוֹתַי לַיְלָה. זה דניאל שפטר את הכתב שכתבה היד (דניאל ה', כ"ה) מנא מנא תקל ופרסין שהבעית את בלשצר. ועוד כתב שם שזה הי' בליל פסח יעו"ש. וזה הי' פתחון על מפלת בבל, יעו"ש.

וכל זה המשך למה שכתבנו לעיל להביא ראיה דכל גלות בבל הי' רק שבעים שנה כדי לתקן חטא דשמיטה, משום דכל ישראל ערבין זה לזה בתורת ערב קבלן.

*

עוד נראה לפרש: **לְאִישׁ חֲמוּדוֹת נִגְלָה רַז חֲזוֹת לַיְלָה. וַיְהִי בַחֲצֵי הַלַּיְלָה:**

דבהגש"פ כתונת פסים פירש, דקאי על יוסף, איש חמודות זה יוסף, נגלה רז חזות לילה היינו, שאמר בחלום הלילה השמש והירח משתחווים לי, ע"כ. ויעו"ש משי"כ בזה לפי דרכו.

ולפי"ז נראה לפרש ההמשך, ונשובה אל הקושיא דאיך יצאו ישראל מירושלים בחזרה למצרים בליל יו"ט והלכו חוץ לתחום ביו"ט. ויש לומר, דכיון שהם לא הלכו מעצמם, רק ע"י העננים, ונמצא שההילוך נעשה מאליו בלי מעשה, ולא עשו שום מעשה איסור. והלא ידועין דברי האחרונים [בית מאיר (אבהע"ז סי' ה' סעי' י"ד) שו"ת חתם סופר (או"ח סי' פ"ד), ישיע"ק (או"ח סי' רס"ג סק"ו)] דעיקר איסור שבת הוא שיהיה גופו נח, וכיון שהם לא עשו שום מעשה מלאכה, לכן לא היה איסור תחומין.

והנה מרן הגר"ח"ק זצוק"ל כתב בדרך אמונה הלי' שמיטה ויובל (פ"א ה"ז דף 198) וז"ל: והנה בעירובין (מ"ג ע"א) בעי אם יש תחומין למעלה מי', ומייתי ראיה מהני שב שמעתתא דאיתמרן בצפרא דשבתא קמי דר"ח בסורא, ובפניא בשבתא קמי דרבה בפומבדיתא, מאן אמרה, לאו אליהו אמרינהו, אלמא אין תחומין למעלה מי'. ומובא בשם החתם סופר שהקשה איך אליהו בא לכל הבריות בשבת, ותירץ, דכשבא בתורת מלאך אין קפידא, שאז אין חייב במצוות, אבל כשבא לומר הלכה, אין יכול לבוא בתורת מלאך, דלא בשמים היא, ומוכרח להתלבש בגופו שנשאר בעננים, ולבא בתורת בן אדם, ואז מצווה במצוות.

ויש לומר שמטעם זה החמירה תורה מאד במצות השמיטה וחייבה גלות על"י, אף שאין בה כריתות ומיתת ב"ד אלא לאו בעלמא, אלא מחמת שהיא עיקר וכלל גדול בתורה שזוהי מטרת כל התורה כולה, יעו"ש.

ומעתה מובן ההמשך, דבא לפרש הטעם שהוציאנו הי' ממצרים בעוד יום של י"ד ניסן כדי לעשות הקרבן פסח בירושלים, וקשה דמה היה הצורך בנס זה, ובשלמא אם נאמר דהקרבן פסח הוא קרבן תודה, מובן שפיר כמוש"כ לעיל, דקרבן תודה אסור להקריב בבמה. אבל אם טעם הקרבן פסח הוא רק נגד עבודה זרה כמוש"כ הזוה"ק, א"כ היה כשר בבמה ולמה היה הצורך לצאת לירושלים. ועכ"כ משום שהיו במצב של שיקוע בנו"ן שערי טומאה, וכל הזכות שהוציאנו הי' רק ע"י אחדות בקבלת ערבות כלל ישראל זה לזה, ערב קבלן ולא ערב סתם.

והנה קבלה זו נעשה ע"י הקרבן פסח, דעיקר ההתאחדות כלל ישראל נעשה בעת הקרבת הקרבן פסח עד שנעשו כל ישראל ערבים זה לזה בתורת ערב קבלן, שזה התאחדות גמורה.

ומעתה מובן ההמשך, דמביא עוד ראיה דישראל ערבין זה לזה, כי כן חזינו ממצות שמיטה, שכאשר בטלו ישראל מצות שמיטה נגלו לבלב, ובבל חרב מאליו לאחר שבעים שנה, כי זה הי' כל תכלית מלכות בבל כדי לענוש ישראל על בטילת שמיטין, וכאשר נתקיים העונש בטל בבל מאליו, אשר מכל זה חזינו דישראל ערבין זה לזה בתורת ערב קבלן, ולכן הוציאנו הי' ממצרים לעשות הקרבן פסח בירושלים, ודו"ק.

לְאִישׁ חֲמוּדוֹת נִגְלָה רַז חֲזוֹת לַיְלָה. וַיְהִי בַחֲצֵי הַלַּיְלָה:

בפי' קדמון הנדפס בקובץ בית אהרן וישראל (קובץ ק"ס דקאי על דניאל, שנאמר בדניאל (ט"ו כ"ה) כי חמודות אתה, ונגלה לו סוד הוא החלום שהגיד מפלתו של נבוכדנצר כדכתיב בדניאל (ד' ט"ז) חילמא לשנאך ופישריה לערך, יעו"ש.

מִשְׁתַּפֵּר בְּכָלִי קֹדֶשׁ נִהְרַג בּוֹ בַלַּיְלָה. קאי על בלשצר שהשתמש בכלי הקודש שנלקחו מן המקדש בירושלים ונהרג בליל פסח. ובספר מעשה רוקח כתב, דהריגת

למכור הבשר הוי הצביעה מלאכה שאין צריכה לגופה
דפטור לרבי שמעון.

נמצא דיוסף ס"ל דעדיין חומרת בן נח עליהם. ותקשה
האיך שמרו את השבת ועכ"ל צ"ל ששחטו בן פקועה
ותקשי הרי שוחט חייב משום צובע, וצ"ל דמלאכה שאינה
צריכה לגופה פטור, והשבטים ס"ל דיש להן דין ישראל
וי"ל דס"ל מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב, עכ"ד.

ולכאורה י"ל דזה גופא היה המחלוקת, שכולם סברו שדין
בן נח להם, והם שחטו בן פקועה בשבת, ויוסף ס"ל
דאסור, משום דמלאכה שאינה צריכה לגופה חייב,
והשבטים ס"ל מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור.

וכבר הבאנו בדרוש כמה מעלות טובות (נדף ס"א מדפי הקונטרס על
הגש"פ) דעיקר הך מילתא אם איסור שבת הוא שיהיה גופו
נח או שנאסר מעשה המלאכה, תלוי אם מלאכה שאינה
צריכה לגופה חייב, דאם ס"ל דעיקר האיסור שיהי גופו
נח, אז מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור, אבל אם עיקר
האיסור הוא המלאכה, אמרינן מלאכה שאינה צריכה
לגופה חייב.

ומעתה נמצא, דיוסף דסבירא ליה מלאכה שאינה צריכה
לגופה פטור, עכ"ל ס"ל דעיקר האיסור שיהיה גופו נח,
וכיון שנתקיים החלום, נמצא שהצדק עם יוסף, ואז
איסור שבת מה שאין גופו נח.

וזהו ההמשך, דעל הקושיא האיך הלכו חוץ לתחום בליל
פסח בשובם למצרים, י"ל שמותר משום שגופם נח,
והראי לזה מאיש חמודות נגלה לו, שהשמש והירח וי"א
כוכבים משתחווים לי, וכך היי משום שהצדק עם יוסף
דמלאכה שאינה צריכה לגופה פטור, ועיקר איסור שבת
מה שאין גופו נח, וא"כ היה מותר להם לילך חוץ לתחום.

**שְׁנָאָה נֶטֶר אֶגְגִי וְכָתֵב סְפָרִים בְּלִילָהּ. וְיְהִי בְּחָצֵי הַלַּיְלָה:
עוֹרֶרֶת נֶצְחָד עָלָיו בְּנֹדָד שְׁנַת לַיְלָה.**

שְׁנָאָה נֶטֶר אֶגְגִי, זה המן. שמר שנאת עמלק לישראל
(אברבנאל) **וְכָתֵב סְפָרִים הַיְינוּ**, להשמיד להרוג ולאבד, **עוֹרֶרֶת**
נֶצְחָד עָלָיו בְּנֹדָד שְׁנַת לַיְלָה קאי על בלילה ההוא נדדה
שנת המלך.

ובזכרוני ששאלתי למרן החזו"א זצ"ל, אי"כ מה ראיית
הגמרא מאליהו, דילמא אחר שאמר ההלכות בסורא,
נהפך למלאך והלך לפומבדיתא, ואח"כ נהפך שוב לאדם,
ואמר ההלכות שם. והשיב בבדיחותא, שאם היה בן אדם,
היה אסור לו להפוך למלאך, דהוי נטילת נשמה.

ונראה שלא אמר כן אלא לבדיחותא בעלמא, דרחוק לומר
שזה שנהפך למלאך מקרי מעשה, וא"כ אין בזה איסור,
שאיין זה נטילת נשמה טבעי, וכנ"ל.

ועיין בקה"י שם שהביא בשם השל"ה, שמה שכתב משה
רבינו י"ג ס"ת ביום פטירתו אע"ג שהי בשבת, משום
שכתבן ע"י שם המפורש, ומוכח שזה מותר לכתחילה.
וע"ש בקה"י מה שהאריך לענין מזיק ע"י לחש או תפלה
אם חייב או לא, עכ"ל.

ולכאורה י"ל דזה תלוי אם איסור שבת עיקרו הוא
המעשה מלאכה, או מה שגופו אינו נח, דאם האיסור הוא
מעשה מלאכה, אי"כ מה לי אם עשאהו ע"י שם וכדומה,
סוף סוף הא איתעביד מעשה מלאכה, משא"כ אם עיקר
החויב הוא שיהי גופו נח, והא עדיין גופו נח כיון שלא
עשה שום מעשה אף שאיתעביד מעשה מלאכה מחמתו.

והנה אאמו"ר שליט"א הביא בספרו הואיל משה שמות
(קמ"ה ע"ב מדפ"ס) מספר דורש טוב (ח"ב דף ח"ו ע"ב) דמחלוקת
יוסף ואחיו היה, אם האבות יצאו לגמרי מדין בן נח, אף
להקל, או לא. דהשבטים ס"ל דיצאו לגמרי מדין בן נח,
ולכן אכלו מפרכסת, דמותר הוא לישראל, כדאיתא
בחולין (דף ל"ג ע"א), ויוסף ס"ל דלא יצאו מדין בן נח להקל,
ולכן דיבר עליהם שאכלו אבר מן החי, דמפרכסת אסור
לבן נח, דלדידהו במיתה תליא.

ולכאורה לפי סברת יוסף דחומרת בן נח עדיין עליהם,
תקשה האיך שמרו האבות את השבת קודם מתן תורה,
הא בן נח ששבת חייב מיתה. וצ"ל ששחטו בן פקועה,
וממנ"פ קיימו את השבת, דלדין ישראל אינו טעון שחיטה
ולא חללו את השבת ולדין ב"נ צריך שחיטה ולא שבתו
שבת.

אמנם אי שוחט חייב משום צובע, אי"כ גם בשוחט בן
פקועה איכא חילול שבת משום צובע, וצ"ל דבשוחט שלא

באותו הרגע בדיוק חצות הלילה, אולם בסיפור המעשה כבר אמר ויהי בחצי הלילה, כי שם לא הזכיר את היציאה, אלא שבכל מקום ומקום ברגע שבו היה חצות הלילה אז היתה המכה, עכ"ד.

והנה באור חדש להמהר"ל (ט"ו, י"ב) כתב לבאר למה נתלו בזקיפא, ויצאו נשמתן כאחד, משום דעשרת בני המן שהיו מזרע עמלק היו מתנגדים אל השם יתברך מצד שהוא אחד, לכן יצאה נשמתן כאחד, כי מצד שהיה מזרע עמלק שהיה מתנגד לשם המיוחד וכו', וגם בשביל שעשה עצמו עבודה זרה (מגילה י"ע"ב) והי' פוגע במה שהוא יתברך אחד, לכן נתלו בניו כאחד, ויצא נשמתם כאחד, ומפני כי המן יצא מכלל העולם שמאמינים באחדותו יתברך ועשה עצמו כלל בפני עצמו, לכך עשרה מבניו אשר עשרה הם כלל אחד, נתלו, ויצא נשמתם כאחד, עכ"ל.

לפי דברי הגאון ראי"ל, י"ל דהדברים נפלאים ביותר, דמפני שכל ענין מה שיצא נשמתן כאחד היה כדי להענישן על שכפרו באחדותו יתברך שמו, לכן נתלו על העץ זה למטה מזה, כי באופן זה נמצא שהי' כולם יצאו נשמתן "בזמן" אחד מדוייק ממש, כי אילו לא היו נתלין זה למטה מזה רק זה בצד זה, ברוחב העץ ולא באורכו, היה נמצא דאף שיצא נשמתן כאחד, אבל לא הי' בזמן אחד, כי הזמן מתחיל במזרח ויוצא במערב ונמצא דכשחצות הוא במזרח, עדין אינו חצות במערב אפי' הסמוך לו מיד, ולכן נתלו דוקא זה למטה מזה, כי באופן זה הי' הזמן מדוייק מאוד, וזה מורה על שכפרו באחדותו יתברך, ודוייק בזה.

והנה בגבורות ה' להמהר"ל בתחילת הלי' פסח כתב וז"ל: והלקיחה שלקח השם יתברך ישראל, היא מפני שהוא יתברך, אחד, בוחר בעם מיוחד, ולא בריבוי האומות, שכשם שהוא אחד, בוחר בעם אחד וכו', יעו"ש.

ולפי דברינו הנ"ל בענין כל ישראל ערבים זל"ז, מתבאר הדבר יותר, כי אחדותו של כלל ישראל להיות אחד הוא מחמת קיבול הערבות זה לזה, דנעשו כגוף אחד ממש, ולכן הם נענשים זה על זה.

ויעו"ש בגבורות ה', דזהו ג"כ כל ענין הקרבן פסח, דשחיטת קרבן זה הוא בין הערביים שהוא זמן מיוחד לעצמו כיון שהתחיל לערוב ויום שלאחריו עדיין לא בא וכו', ולכן הזמן הוא מיוחד. ובו ראוי שחיטת הפסח אל מי שהוא אחד, וכן

ונראה לפרש ההמשך, ואקדים מה דאיתא בגמרא מגילה (דף ט"ז ע"ב) אמר רב אדא דמון יפו, עשרת בני המן ועשרת, צריך לממרינהו בנשימה אחת, מאי טעמא, כולחו בהדי הדדי נפקו נשמתיהו. (פירש"י נשמתן נפלו כאחד). אמר רבי יוחנן ויו דויזתא צריך למימתחה בזקיפא כמורדיא דלברות, (פרש"י זקיפא פורק"א בלע"ז בעץ אחד זה למטה מזה) מאי טעמא, כולחו בחד זקיפא אזקיפו, ע"כ. ועיין בערוך השולחן (סי' תר"צ סכ"א) כתב: אע"ג דתלאום זה אחר זה, מ"מ על פי ההשגחה נפחה רוח כולם ברגע אחד, עכ"ל.

ועיין בספר טעמא דקרא למרן הגרח"ק זצוק"ל, דמפשטות הפסוק ואת פרשנדתא משמע שבתחילה נהרג פרשנדתא ואח"כ דלפון וכו' [ועיין במהרש"א], ולפי שהאמת אינו כן רק שמתו יחד, אלא שאי אפשר לקרוא שני שמות כאחת, לכן קורין כולן בנשימה אחת, ע"כ.

ונראה לבאר למה נתלו דוקא באופן זה על העץ, זה למטה מזה. ואקדים מה שראיתי בספר כמוצא שלל רב (פ' בא, דף קי"ד) הביא מהגאון רבי אריה לייב ליפקין אב"ד קרטינגן (נ) דודו של הגאון רבי ישראל סאלאנטער) ונדפס חידושו בקובץ תורה מציון (שנת תרס"ו שנה י"א) על הפסוק ועברתי בארץ מצרים ואיתא במדרש (מכילתא פרשה ז') כמלך העובר ממקום למקום, וכתב לבאר, לפי שחצות הלילה הוא הרגע האמצעי בין השקיעה לזריחה, ובמקום שנוטה יותר למזרח העולם, שם השקיעה והזריחה מוקדמים ממה שהם במערב, ואם כן זמן חצות הלילה אינו שווה בכל מקום.

ומה שכתוב ויהי בחצי הלילה והי' הכה כל בכור, היינו בכל מקום ברגע המדוייק שבו היה חצות הלילה במקום זה. והיינו שהמכה התחילה במזרח של מצרים תחילה, ולאחר מכן הלך כסדר לפי שיעור הזמן של חצות לילה בכל מקום. וזה כוונת המדרש ועברתי, שלא היתה התגלות ה' ברגע אחד בכל מצרים, אלא כמלך העובר ממקום למקום, ממזרח למערב, ומה שאמר הכתוב אני יוצא בתוך מצרים הכוונה לתחילת המכה שהיתה במזרח של מצרים, ברגע שבו היה חצות הלילה שם, אולם משה ופרעה היו באמצע מצרים, ששם באותו הרגע עדיין לא היה חצות הלילה בדיוק. ולכן אמר משה לפרעה "כחצות", דהיינו, כאשר יהי' כאן כ"חצות" מעט קודם לחצות, התחיל המכה במזרח של מצרים, אשר שם יהי'

אך להנייל שאין הקב"ה מייחד שמו על הרעה אין ראייה, ואם כן זהו שאמר קרב יום אשר הוא לא יום ולא לילה, שיהא הלילה מאיר כיום, והכי נמי היה בגאולת מצרים, ומוכח דאין הקב"ה מייחד שמו על הלילה, מדכתיב הכא ליל שימורים הוא לה', ואם כן בזה אהני "כי לך היום אף לך הלילה" עכ"ד.

ומעתה מובן ההמשך, דבא לתרץ הקושיא איך יצאו חוץ לתחום, והתירוץ שלא שקעה החמה, כי הלילה היתה מאיר כיום, ולכן לא היה עליהן איסורי מלאכת יום טוב, ולזה אמרינן קרב יום וכו' שיוציאנו מן הגלות האחרון הזה וכימי צאתך ממצרים אראנו נפלאות בב"א.

טעם קריאת שבת הגדול

בטור או"ח (סי' תי"ט) כתב הטעם שנקרא שבת הגדול, על שם הנס שנעשה בו בפסח מצרים, שהיה מקחו מבעשור, וחל אז בשבת, ולקחו יראתם של מצרים ועיניהם של מצרים כלות עליהם.

והקשו המפרשים, דלמה לא קבעו זכרון הנס ליום החודש שאירע בו הנס, כמו שאר ימים טובים, ולמה קבעו דוקא בשבת שקודם פסח לזכרון המאורע, ומשמע דהשבת היה המבוא בענין הנס, עיין ב"ח ודרישה ומהרש"ל.

והנה בשו"ת עמודי אור (סי' קט"ז) העיר, דהא קיי"ל דקרבו פסח כשר לכתחילה בין מן הכבשים ובין מן העזים, א"כ למה הכניסו עצמם ישראל לתגר זה, להביא הדבר לידי נס בלקחם לקרבן פסח כבשים שהם עו"ג של מצרים, יותר היה להם ליקח עזים, דהיו מקיימין בזה מצות קרבן פסח, ולמעט בסכנה ודאי עדיף, ועי"ש מה שכתב בזה לתרץ קושיית המפרשים הנ"ל.

ולאורו נסע ונלך בעזה"י, כי הנה התוספות בפסחים (דף ג' ע"ב ד"ה מאליה) כתבו דרוב פסחיהם היה טלה, עי"ש. ואעפ"י שבגמרא פסחים (דף נ"ז ע"ב) מבואר להדיא ששניהן שקולין, ואי בעי כבש ליייתה, ואי בעי עז ליייתה, מ"מ חזינן שהיו לוקחין טלה, וצ"ב למה.

ה"י נשחט לשם פסח שצריך ליחד הקרבן אליו, שיהי עבודתו ביחוד שהוא אל השם יתברך שהוא מיוחד, מן עם אשר הם מיוחדים בעבודתו, יעו"ש שהאריך בפרטי הדינים של הקרבן פסח שכולם מורים על אחדותו, יעו"ש.

ומעתה מובן ההמשך, דכיון שיצאו ממצרים לעשות הפסח הוא רק מחמת היותם גוף אחד ע"י קיבול הערבות זה לזה. ולכן בהמשך לזה מביא שנאת המן שהי' שנאת עמלק, ומפלתו שנהרג עם עשרת בניו באופן מיוחד שמורה על כפרו בה' אחד, ובעמו המיוחדת כנסת ישראל, וא"ש בס"ד.

פּוּרָה תִּדְרוּךְ לְשׁוֹמֵר מֵהַ מְלִילָה. צָרַח פְּשׁוֹמֵר וְשָׁח אֶת־אֵת בָּקָר וְגַם לֵילָה. וַיְהִי בַּחֲצֵי הַלַּיְלָה: קָרַב יוֹם אֲשֶׁר הוּא לֹא יוֹם וְלֹא לַיְלָה. רָם הוֹדַע כִּי לֶךְ הַיּוֹם אֵף לֶךְ הַלַּיְלָה. שׁוֹמְרִים הַפְּקֹד לְעִירָךְ כָּל הַיּוֹם וְכָל הַלַּיְלָה. תֹּאִיר פְּאוּר יוֹם חֲשֻׁכַת לַיְלָה. וַיְהִי בַּחֲצֵי הַלַּיְלָה:

נראה לפרש ההמשך, ונשובה אל הקושיא דאיך חזרו ישראל למצרים בליל פסח והלכו חוץ לתחום. ויש ליישב בפשיטות, לפי מה שמבואר בזה"ק (ח"ב דף ל"ח ע"א) דאותו הלילה שיצאו ישראל ממצרים היה לילה כיום יאיר, יעו"ש. וא"כ שלא שקעה החמה, א"כ הרי לא נעשה יו"ט, כי עדיין היה יום ארבעה עשר בניסן, ולא חייל עליהן עדיין דיני יו"ט, ולכן שפיר יצאו חוץ לתחום.

והנה בספר סדר פרשיות להגאון אדרת זצ"ל (פי' בא דף פ"ז ע"א) כתב לפרש דברי הפייט קרב יום וכו', עפ"ש"כ הזוה"ק הנ"ל שהיה מאיר הלילה כתקופת תמוז, משום דלא מצינו שהקב"ה מייחד שמו על הרעה, מדכתיב ויקרא אלקים לאור יום ולחושך קרא לילה, וזהו רק אם ניכר בין יום ולילה, משא"כ אם גם בלילה הוא מאיר כביום, א"כ לא שייך לחלק בין יום ולילה.

והנה הגאולה העתידה במהרה בימינו, אמרו חז"ל שיהא בניסן, מדכתיב ליל שימורים הוא לה', לשון רבים, וא"כ גם כן יהא מאיר כיום ולא יהא ניכר בין יום ולילה.

והנה המינים אומרים מי שברא יום לא ברא לילה, ואולי להם טעות זה מדכתיב בתוה"ק ויקרא אלקים לאור יום ולחושך קרא לילה ולא כתיב אלקים.

דוקא בשל תורה לא בדרבנן. אך עתה כיון שרימוז הקב"ה שישמרו את המוקצה, מוכח מזה דמענתה נצטוו על השבת מן התורה ולכן שייך לקיים גם דרבנן, יעו"ש.

ועיין עוד בספר דבר צבי ממרן הגאון האדיר מוויטצען זצ"ל, הביא דנקרא שבת הגדול משום דה"י שבת ראשונה שה"י להם תוס' שבת יעו"ש. וכבר הבאנו בבאר יצחק (דף ח' מדפח"ס) מה שאמר אאמו"ר שליט"א בטעם שנקרא שבת הגדול משום דעשו מלאכה דקיימת השה, ושוב לא הוצרכו לעשות עוד מלאכה, יעו"ש.

ועכשיו נראה עוד, דידועין דברי הבני יששכר דלכן עכו"ם ששבת חייב מיתה משום דמשתמש בשרביטו של מלך, משא"כ ישראל שנקראו בניו למקום, להם שייך שביתת שבת. וא"כ י"ל דבשבת זו נכנסו לכלל דין ישראל ומאז נקראו בניו למקום. כי מה שכתוב בני בכורי ישראל קאי על שבת זו, כי מסברא קשה לומר שנקראו בני בכורי בעוד דינן כבני נח, ועכ"כ שרק בשבת זו שלקחו פסחיהן בזה נכנסו לדין ישראל כי רצו להכניס לכלל ישראל ע"י שיקראו בניו למקום בשמירת השבת.

והנה הא דהבאנו לעיל דלקחו כבשים משום זה אלי ואנוהו, לכאורה דין זה אלי ואנוהו שייך רק בישראל. אבל בבן נח לא שייך זה אלי במצוות שנצטוו עליהן, וא"כ נמצאו דרך מכח השבת ששמרו שאז נכנסו לדין ישראל לכן היו שייך אצלן לקיים מצות קיימת הפסח בכבשים משום שאז ה"י שייך אצלם קיום זה קלי ואנוהו, ולכן נקרא הנס דוקא על שם השבת, ודו"ק.

hoilmoshe@gmail.com: להערות

הדפסת גליון זה הוא לעילוי נשמות

**ר' שמואל ב"ר יוסף איצקאוויטש ע"ה
ור' אליעזר ב"ר יעקב אשר אנשיל ע"ה
ומרת חנה בת ר' יוסף ע"ה
תנצב"ה**

**נדבת הרבני הנגיד הנכבד והנעלה, מסור בלב ובנפש
לתורה ולומדיה ולהכלל ישראל**

מו"ה יהושע נפתלי איצקאוויטש הי"ו

**יתן ה' ויוסיף חילי לאורייתא, ויתברך בכל הברכות
האמורות בתורה, לאורך ימים ושנים טובים, וכט"ס**

וביאר הגאון רבי ברוך שמעון שניאורסאהן זצ"ל, בספרו ברכת שמעון (פ' בא), דבמדרש רבה (פרשת צו פרשה ח') איתא, רבי יהושע דסכנין בשם רבי לוי אמר, בוא וראה כמה חס הקב"ה על ממונם של ישראל, אמר להן מי שנתחייב להביא קרבן יביא מן הבקר, אם עולה קרבנו, ואם לא מצא מן הבקר יביא כבש, אם כבש, ואם לא מצא מן הכבשים יביא מן העזים, ואם עז, ואם לא מצא מן העזים וכו'. וצ"ע דהא מגמרא מבואר דאין קדימה לכבשים.

וי"ל, דהמדרש מיירי על השתדלות האדם להגדיל קרבנו כפי יוקר הדמים, והם בקר, כבשים עזים, עופות וכו'. אבל הגמרא משמיענו דאין חשיבות בעצם למין כבשים על עזים. וכתב שזהו המקור של התוספות שכתבו דרוב פסחיהם היה טלה, עכ"ד הגרבי"ש, ויעו"ש.

ונראה להוסיף ביאור קצת, דודאי מעיקר דין הקרבן, אין חילוק בין כבשים לעזים, ובריצוי הקרבן אין שום מעלה בקרבן כבש יותר מקרבן עז, אמנם אף על פי כן מדיני המצוה של הקרבן, יש עדיפות על כבש, מטעם לקיים מצוה מן המובחר משום זה אלי ואנוהו, אבל אין בזה שום מעלה בעיקר הקיום והריצוי של הקרבן, ורק בקיום המצוה של הבאת קרבן איכא מעליותא לקיים ואנוהו.

והנה בענין מתי נכנסו כלל ישראל בתורת דין ישראל, כתב בספר קהלת יעקב להגרש"ק (דרוש ט' לשבח"ג) לדייק במה דכתיב בפרשת בא (י"ב, ג) ויקחו להם איש שה לבית אבות שה לבית, דלמה לי "שה לבית". וכתב ליישב, לפי"מ דאיתא בגמרא פסחים (דף מ"ח ע"א) דמוקצה מותר בהקרבה, עי"ש, אבל זה רק בשעת הקרבה, אבל ליקח פסח מבעשור מן המוקצה, זה הוי שבות רחוקה ולא התירו. ובמשנה ביצה (דף מ' ע"א) איתא, אין משקין ושוחטין את המדבריות, אבל משקין ושוחטין את הבייתות, איזהו בייתות אלו שבאו ולנו בבית, ואיזהו מדבריות כל שלנות באפר. וזהו שאמר ויקחו להם איש שה לבית אבות, דדוקא "שה לבית" אותו שה לבית בלילה ולא אלו שלנו באפר דהוי מוקצה.

והנה ידוע מה דאיתא במדרש רבה שמות (א' כ"ח) דמשה רבינו תיקן להם שבת במצרים, אך אז שמרו את השבת